

УДК 657.338

Н. В. Васюк

Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

УПРАВЛІННЯ, АНАЛІЗ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ: ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ

Розглянуто методику аналізу та управління грошовими потоками підприємств України, виділено основні недоліки. Запропоновано теоретичні положення відносно оптимізації системи управління та аналізу грошових потоків.

Ключові слова: грошові кошти, грошовий потік, управління грошовими потоками, планування грошових потоків, ліквідність та платоспроможність підприємства, фінансовий стан підприємства.

Автором статті розглянута методика аналізу та управління грошовими потоками підприємств України, виділені основні недоліки. Предложено теоретические положения относительно оптимизации системы управления и анализа денежных потоков.

Ключевые слова: денежные средства, денежный поток, управление денежными потоками, планирование денежных потоков, ликвидность и платежеспособность предприятия, финансовое состояние предприятия.

The author of the article considers the methodology of cash flow analysis and management on the enterprises of Ukraine, major failings are selected. Theoretical positions are offered in relation to optimization of control system and analysis of cash flow.

Key words: money, cash flow, management, cash flow management, cash flow planning, liquidity and solvency of enterprise, financial state of enterprise.

Відповідно до сучасних умов розвитку економіки України управління та аналіз грошових потоків суб'єктів господарювання – важлива складова фінансового планування.

Загальна система управління та аналізу грошових коштів підприємства включає низку принципів, методик, важелів та прийомів управління дебіторською і кредиторською заборгованістю, цінними паперами, матеріальними запасами, фінансовими ризиками. Але на українських підприємствах методика управління знаходиться на низькому рівні.

Основна мета аналізу та управління грошовими коштами – забезпечення збалансованості їх потоків, що в свою чергу дасть змогу підтримувати платоспроможність та фінансову стійкість підприємства на достатньому рівні.

Здійснення господарської діяльності потребує від підприємства обігових засобів у необхідному розмірі. В їх складі найважливіше місце посідають грошові активи. Грошові активи знаходяться в безперервному русі, забезпечуючи цим усі види діяльності підприємства: операційну, інвестиційну, фінансову.

Значущою для підприємства залишається проблема правильного управління грошовими коштами і планування фінансових ресурсів, адже їхня нестача відчувається постійно. Недостатня розробка теорії та методології аналізу грошових потоків викликає необхідність їх глибшого розкриття і удосконалення та спонукає до написання статті.

Аналіз, планування та управління грошовими коштами останнім часом набуває все більшої актуальності. Проаналізувавши наукові праці дослідників цієї теми, необхідно виділити праці І. А. Бланка, О. О. Орлова, А. М. Поддєрьогіна, Л. О. Лігоненка та Т. В. Ситник. Але необхідно підкреслити, що методику управління грошовими потоками як самостійним фінансовим об'єктом розроблено ще недостатньо. А саме відсутня система методик та заходів щодо їх оптимізації, яка б охоплювала всю сукупність грошових потоків підприємства та реально впливала на покращання його фінансового стану.

Мета наукового дослідження полягає в теоретичному обґрунтування сутності управління та способів аналізу грошових потоків підприємства, визначенні ролі системи управління та способів аналізу грошових потоків та напрямів поліпшення фінансового стану суб'єкта господарювання на основі існуючих концепцій.

Згідно з П(С)БО № 4 грошові кошти – це готівка (валюта України та іноземна валюта у вигляді грошових коштів), кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

У процесі кругообігу грошові кошти підприємства утворюють грошові потоки [1]. Серед економістів існують різні тлумачення визначення терміна «грошовий потік».

Так, за визначенням Л. О. Лігоненка та Г. В. Ситник грошові потоки підприємства – це система розподілених у часі надходжень та видатків грошових коштів, що генеруються його господарською діяльністю і супроводжують рух вартості, володіючи зовнішньою ознакою функціонування підприємства [2, с. 6].

І. А. Бланк визначає грошовий потік підприємства як сукупність розподілених надходжень і виплат грошових коштів за окремими інтервалами періоду часу, що розглядаються, генерованих його господарською діяльністю, рух яких пов'язаний із факторами часу, ризику і ліквідності [3, с. 17].

Підсумувавши всі визначення науковців, можна зробити висновок, що грошовий потік, по-перше, це сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів у ході фінансово-господарської діяльності. По-друге, це показник здатності підприємства покривати свої витрати, погашати зобов'язання своїми ресурсами та ефективно використовувати кошти для їхнього примноження.

З точки зору управління, грошові кошти – це мобільний актив, що швидко змінюється, тому планові показники навіть за невеликий період можуть зовсім не відповідати реальному стану справ.

Необхідність створення ефективної системи управління грошовими потоками підприємства заперечити неможливо, як і важливість розробки теоретичних методик їх функціонування для апарату фінансового менеджменту підприємства.

Система управління грошовими потоками для забезпечення свого ефективного функціонування повинна включати такі елементи: стратегічний, фінансовий аналіз; контроль; планування та прогнозування.

Досліджуючи це питання, необхідно виділити такі напрями аналізу грошових потоків: оцінка ліквідності і платоспроможності; визначення різниці між кредиторською і дебіторською заборгованістю; оцінка раціональності управління грошовими коштами та формування грошового потоку; розрахунок чистого оборотного капіталу; формування вихідної бази для прийняття управлінських рішень; прогнозний аналіз грошових потоків підприємства.

Мета аналізу грошових потоків полягає у виявленні рівня достатності формування грошових потоків та ефективності їх використання.

У досліджених наукових працях щодо основних завдань аналізу грошових потоків думки авторів збігаються. Учені виділяють такі завдання:

- виявлення тенденцій та закономірностей розвитку грошових потоків підприємства;
- оцінка раціональності використання грошових коштів;
- виявлення і запобігання можливості виникнення ситуації банкрутства;

– виявлення резервів підвищення ефективності використання грошових потоків у процесі діяльності підприємства та інші.

Об'єктами аналізу грошових потоків є їх різні види.

Визначення ефективності управління грошовими коштами на підприємстві являє собою вихідну інформацію для прийняття управлінських рішень, а саме для прогнозування майбутніх грошових потоків. А отже, аналіз грошових потоків для характеристики причин зміни ліквідності і фінансової стійкості підприємства необхідно проводити під час загального фінансового аналізу.

Оперативність, повнота і достовірність інформації про рух грошових коштів сприяє підвищенню якості управлінських рішень, які в подальшому впливають на фінансовий стан підприємства. Тому розробка комплексної методики аналізу грошових потоків, яка дала змогу охопити максимальний обсяг бухгалтерської та аналітичної інформації, є безперечно необхідною.

До принципів ведення аналізу грошових потоків належать: системність, комплексність, логічність, коректність, оперативність, систематизованість, ефективність.

Основними способами аналізу грошових потоків є:

- логічні способи обробки інформації;
- способи детермінованого факторного;
- способи стохастичного факторного аналізу (кореляційний аналіз).

За ознаками часу аналіз грошових потоків поділяється на ретроспективний, який здійснюється після завершення господарських операцій, та перспективний – здійснюється до проведення господарських операцій.

Глибина аналізу грошових потоків визначається на вимогу управлінського персоналу та поділяється на експрес-аналіз та поглиблений аналіз.

За ступенем охоплення об'єктів аналізу грошових потоків його поділяють на суцільний та вибірковий.

Багатьма вченими запропоновано розпочинати аналітичну роботу з проведенням горизонтального аналізу, який базується на вивченні динаміки загального обсягу та окремих видів грошових потоків у часі. Під час використання цієї системи аналізу розраховуються темпи росту, приросту обсягів грошових потоків за період.

Вертикальний аналіз передбачає вивчення структури за видами господарської діяльності, за центрами відповідальності, за окремими джерелами надходження і напрямками витрат коштів.

Для більш детального факторного аналізу використовуються дані, отримані на основі горизонтального і вертикального аналізу. Метою факторного аналізу є виявлення розміру впливу факторів на стан та рівень ефективності грошових потоків.

Процес факторного аналізу грошових потоків передбачає відбір факторів, які визначають досліджувані результативні показники грошових потоків, їх класифікацію та систематизацію з метою забезпечення системного підходу до аналізу грошових потоків, визначення форми залежності між факторами та результативним показником грошових потоків [2, с. 101].

Для проведення більш глибокого аналізу можна використати групування коефіцієнтів на такі групи: коефіцієнти ліквідності грошових потоків підприємства, коефіцієнти грошової місткості грошових потоків підприємства, коефіцієнти ефектив-

ності грошових потоків підприємства, коефіцієнти аналізу майбутніх грошових потоків, коефіцієнти маневреності грошових потоків підприємства.

До першої групи можна віднести коефіцієнт ліквідності грошових потоків, коефіцієнт відношення грошових надходжень до чистого грошового потоку, коефіцієнт покриття кредиторської заборгованості надходженням грошових засобів, а також коефіцієнт обертання оборотних активів на основі грошових надходжень.

До коефіцієнтів грошової місткості грошових потоків включають зокрема коефіцієнт окупності грошового потоку, коефіцієнт співвідношення грошових виплат та чистого грошового потоку, коефіцієнт співвідношення грошових виплат і суми дебіторської заборгованості, коефіцієнт погашення кредиторської заборгованості.

Коефіцієнти, які показують ефективність грошових потоків, – це коефіцієнт прибутку грошових засобів, коефіцієнт ефективності грошового потоку, коефіцієнт покриття дебіторської заборгованості чистим грошовим потоком та, відповідно, коефіцієнт забезпечення кредиторської заборгованості чистим грошовим потоком, інші.

До групи коефіцієнтів маневреності відносять: коефіцієнт осідання позитивного грошового потоку, коефіцієнт достатності грошових засобів для здійснення грошових виплат, коефіцієнт осідання чистого грошового потоку, коефіцієнт абсолютної платоспроможності та інші.

До останньої групи показників відносяться показники, що характеризують грошові потоки, а також належать коефіцієнти, в основі яких знаходиться аналіз осідання поточних та майбутніх грошових потоків підприємства в грошових засобах.

Визначення стратегії і тактики управління грошовими потоками є передумовою нормального існування підприємства.

Перед керівництвом підприємства дуже часто постає проблема дефіциту грошових коштів, тому що необхідно забезпечити платоспроможність та ліквідність підприємства, а також гарантувати максимальний його прибуток.

Для забезпечення ефективного управління грошовими потоками та фінансовою діяльністю підприємства в цілому необхідно вводити в практику розрахунок системи показників грошових потоків як вимірників фінансової стійкості, платіжної стабільності та нормальної платоспроможності.

Важливим етапом управління фінансовою діяльністю підприємств є планування грошових потоків, метою якого є забезпечення ритмічності й синхронності грошових потоків, а в цілому досягнення фінансової рівноваги підприємства. Шляхом ефективного впровадження системи планування й прогнозування досягається раціональне використання грошових потоків: операційна, інвестиційна та фінансова діяльність забезпечуються необхідними грошовими ресурсами [4].

У процесі планування та управління грошовими потоками використовується достатньо велика система прийомів та методів, без яких досягнення позитивних результатів неможливе. До основних методів необхідно віднести техніко-економічні розрахунки, економіко-статистичні, порівняння, балансовий метод, факторний аналіз [5].

Керівники підприємства щодня вирішують питання прогнозування й управління грошовими потоками, тому управління рухом грошових коштів є одним із головних завдань. Керівники приймають рішення щодо збереження грошових коштів від інфляції, забезпечення нормальної поточної діяльності, підтримання репутації надійного фінансового партнера. Поряд з цим необхідно уникати надлишкових кош-

тів, адже їх можна використати для короткострокових укладень, що в подальшому призведе до отримання додаткового доходу.

Існуюча система принципів планування грошових потоків дозволяє підвищити точність прогнозів, спростити систему управління. Головними серед них можна вважати:

1. Принцип обґрунтованості мінімально необхідного обсягу грошових коштів, який повинен бути в підприємства для забезпечення його платоспроможності.

Цей принцип передбачає визначення мінімальної суми грошових коштів, необхідної для забезпечення безперервності операційної діяльності підприємства і вчасного вибору методів фінансування. Без надійної методики оцінювання фінансової потреби підприємству може загрозувати банкрутство, якщо воно не має можливості оплатити свої договірні зобов'язання.

2. Принцип пропорційності розподілу грошових коштів між складовими виробничого процесу.

Його суть – визначення оптимального розміру грошових коштів для обслуговування основного та оборотного капіталу, тому що необхідно знати не тільки величину очікуваних надходжень коштів, а й розподіл їх у процесі господарської діяльності підприємства. Від цього залежать платоспроможність підприємства та його репутація.

3. Принцип гнучкості планування грошових коштів.

Цей принцип виступає певним аналітичним орієнтиром, який повинен задавати необхідну суму грошових надходжень для збалансування їх із плановими витратами, що має оперативно коригуватися у випадку утворення резерву чи дефіциту коштів.

4. Принцип оцінювання ефективності використання грошових коштів.

Сутність цього принципу полягає в тому, щ: в умовах забезпечення достатнього рівня платоспроможності, з одного боку, та необхідного рівня прибутковості, з іншого, аналіз грошових потоків у процесі їх планування стає необхідним явищем, що унеможливає загальну оцінку механізму планування грошових потоків підприємства.

5. Принцип адекватності часових інтервалів та способів планування.

Необхідно відзначити, що вибір методу обґрунтування плану грошових потоків підприємства повинен здійснюватися з урахуванням перш за все часового виміру, що сприяє адекватності способів та строковості плану і таким чином підвищує точність прогнозних розрахунків.

Відповідно до зазначених принципів можна виділити такі види планування грошових потоків:

- довгострокове планування (1–5 років);
- середньострокове планування (до 1 року);
- короткострокове планування (місяць, квартал).

Кожний із видів планування грошових потоків підприємства виступає складовим елементом комплексного плану розвитку підприємства і має специфічні особливості організації планового процесу [6].

Головна мета процесу управління грошовими потоками полягає в їх оптимізації.

Оптимізація грошових потоків передбачає вибір найкращих форм їх організації на підприємстві з врахуванням умов та особливостей здійснення його господарської діяльності [7, с. 67].

Оптимізація грошових потоків має на меті збалансування обсягів вхідних та вихідних потоків, забезпечення синхронності їх формування в часі, а також забезпечення приросту чистого грошового потоку підприємства.

Основними об'єктами процесу оптимізації є позитивний і негативний грошові потоки, залишки грошових активів та чистий грошовий потік.

Збалансування та оптимізація відбувається завдяки виявленню й реалізації резервів, що дають змогу зменшити залежність підприємства від зовнішніх джерел залучення грошових коштів, забезпеченню рівномірності витрачання грошових коштів у часі та за обсягами, збільшення суми та якості чистого грошового потоку, а також вплив на фінансовий цикл підприємства.

Науковці, які досліджують це питання, виділяють три групи методів оптимізації грошових потоків:

– методи оптимізації за обсягами: залучення стратегічних інвесторів з метою збільшення обсягу власного капіталу, проведення додаткової емісії акцій, продаж частини фінансових інвестиційних інструментів та здавання в оренду обладнання, будівель, які не використовується; залучення пільгових кредитів,

– методи оптимізації в часі: розроблення графіків закупівлі сировини, податкових платежів, матеріалів та врівноваження їх з термінами реалізації продукції, встановлення порядку здійснення розрахункових операцій;

– методи максимізації чистого грошового потоку: підвищення ефективності використання ресурсів та прискорення фінансового циклу підприємства.

На нашу думку, до вищезазначених методів варто додати метод оптимізації середнього залишку грошових активів, який вважаємо найрезультативнішим. Цей метод передбачає використання моделі Міллера-Орра.

Модель Міллера-Орра – алгоритм, що дозволяє оптимізувати величину середнього та максимального залишків грошових активів підприємства з урахуванням обсягу його платіжного обороту та вартості обслуговування короткотермінових фінансових вкладень.

Ця модель передбачає хаотичну зміну залишку грошових засобів до того часу, поки не досягне певної верхньої межі. Підприємство починає скуповувати грошову кількість ліквідних цінних паперів, щоб досягти нормального рівня грошових засобів. У випадку, коли підприємство досягає нижньої межі залишків грошових коштів, то воно продає накопичені цінні папери, що дає можливість поповнити запас грошових засобів до нормальної межі.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. Проаналізувавши аспекти управління грошовими потоками, можна зробити висновок, що управління, як одна з найважливіших складових планування – це трудомістка та складна робота керівників підприємств, адже їм щодня необхідно приймати багато управлінських рішень щодо розподілу і використання грошових коштів, а також ефективно направляти грошові потоки.

Взявши до уваги всі методи та методики проаналізовані вище, з метою підвищення ефективності управління грошовими потоками та їх оптимізацією для вітчизняних підприємств, необхідно:

– досліджувати та враховувати галузеві закономірності грошових потоків і брати їх до уваги в процесі обліку та аналізу господарської діяльності підприємства;

- застосовувати на практиці розрахунок системи показників грошових потоків як показників фінансової стійкості, платіжної стабільності та нормальної платоспроможності;
- удосконалити методіку аналізу грошових потоків, що повинна здійснюватися, виходячи з реального фінансового стану підприємства;
- планувати та визначати потоки в обліковій, у тому числі оперативній інформації, для формування своєчасного та повного інформаційного забезпечення аналізу руху грошових коштів підприємств;
- враховувати фактори руху коштів вітчизняних господарчих суб'єктів в умовах невизначеності та ризику.

Отже, об'єднуючи оперативне, поточне та стратегічне планування грошових потоків в єдиний процес, можна досягти узгодженості руху грошових коштів із тактичними і стратегічними завданнями підприємства в часі і просторі. Такий підхід до концепції планування грошових потоків дозволить спрямувати діяльність підприємства на досягнення фінансової стійкості та платоспроможності.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку № 4 «Грошові кошти», затвержені наказами Міністерства фінансів України.
2. Лігоненко Л. О. Управління грошовими потоками: навч. посіб. / Л. О. Лігоненко, Г. В. Ситник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 255 с.
3. Бланк И. А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / И. А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2003. – 468 с.
4. Герасимов А. А. Усовершенствование классификации денежных потоков в целях оперативного управления платежеспособностью / А. А. Герасимов // Економіка промисловості. – 2005. – № 4 (30).
5. Губачова О. М. Деякі аспекти управління рухом грошових коштів та їх вплив на фінансовий стан підприємства / О. М. Губачова // Економіка і регіон. – ПолтНТУ, 2005. – № 2 (5).
6. Ігоніна К. А. Теоретичні аспекти планування грошових потоків підприємств / К. А. Ігоніна // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 5 (35).
7. Семенов Г. А. Фінансове планування і управління на підприємствах: навч. посіб. / Г. А. Семенов, В. З. Бугай, А. Г. Семенов, А. В. Бугай. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.

Надійшла до редакції 29.09.2011